

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje i Zelina)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Gradskog muzeja Bjelovar

Glavni i odgovorni urednik: Goran Jakovljević

Tehnički urednik: Željko Vukčević

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar), Miroslav Klemm (Varaždin), Smiljka Marčec (Čakovec), Rastko Pražić (Kutina) i Antun Stišćak (Koprivnica)

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasilo solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Gradski muzej Bjelovar

Za nakladnika: Božidar Gerić

Tisak: COLORPRINT Bjelovar

Broj 13 - ožujak 1990.

God. XIII.

Naklada: 900 komada

Naslovna stranica: Keltski novac iz Ribnjačke kraj Bjelovara, 1. st. pr.n.e.

A-990/92

So wird auch vorgeschlagen: den Begriff **Keramik** könnte man in Gruppen **Gefäße** und **andere Produkte** teilen; **Gefäße** werden in **Standardformen** und **spezifische Formen**, **Standardformen** in **hohe** und **niedrige Gefäße** geteilt. Es werden auch verschiedene Formen der beiden letzten Gruppen aufgezählt, die in der keramischen Produktion der Lasinja-Kultur vorkommen. Auch **spezifische Formen**, wie z. B. **Schöpflöffel**, **Löffel**, **Fläschchen** usw. sollen genannt werden. **Plastik** (**zoomorphe** und **antropomorphe**), **Gebrauchsgegenstände** (z. B. **Gewichte**), sowie **dekorative Gegenstände** (keramische **Pärlen**, **Anhänger** usw.) gehören zur Gruppe **andere Produkte**.

Auf ähnliche Weise werden auch verschiedene Termine um die Gruppen: **Steinartefakte**, **Knochenartefakte**, **Produkte aus anderen Stoffen**, **Siedlungswesen** und **Fundumstände** bestimmt.

Übersetzung: Marina Šimek

Literatura

Lj. ČERTIĆ, 1989 – Muzejska dokumentacija Etnografskog muzeja u Beogradu, Informatica Museologica 3/4 (1988), Zagreb, 57-59

S. DIMITRIJEVIĆ, 1961 – Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji, Opvscvla Archaeologica 5, Zagreb

J. DULAR, 1982 – Halštatska keramika v Sloveniji, Dela SAZU 23, Ljubljana

M. MIKUŽ, 1989 – Uvođenje kompjutorske obrade podataka u Muzej ljudske revolucije Slovenije i Slovenski etnografski muzej, Informatica Museologica 3/4 (1988), Zagreb, 91-93

MUZOLOGIJA, 1987 – Dokumentacija i klasifikacija muzejskih i galerijskih predmeta, Zagreb

Vjekoslav ŠTRK, Zavičajni muzej Čazma

O novim nalazima sakralne arhitektonske plastike u Čazmi

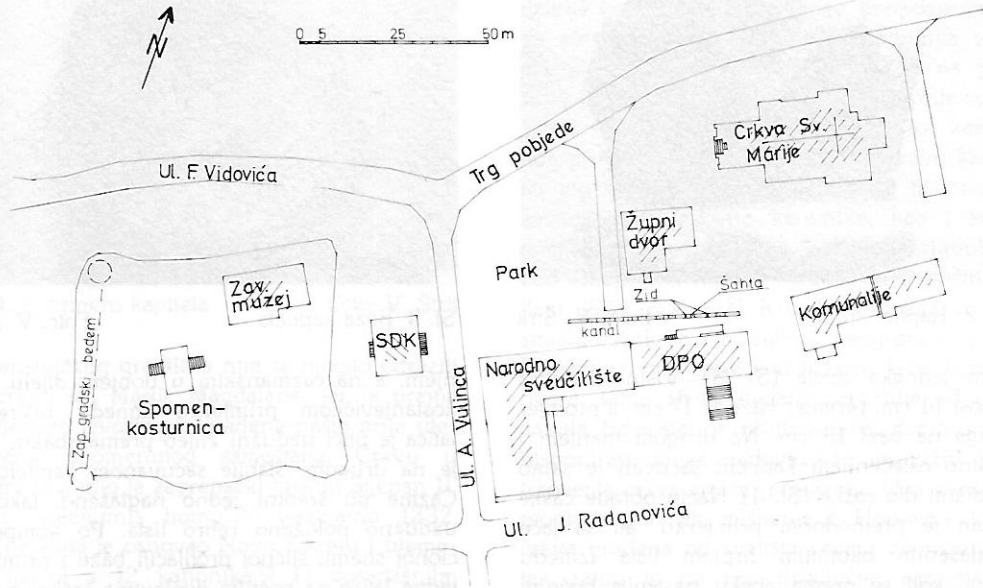
Primjerci sačuvane arhitektonske plastike u Čazmi predstavljaju gotovo i jedine ostatke graditeljskog nasljeđa iz razdoblja kasnog srednjeg vijeka. Premda malobrojni i oštećeni, uz to i s nepotpunim podacima o mjestu i okolnostima nalaza, oni su značajan dokaz o postojanju srednjovjekovnih građevina. Osim crkve sv. Marije Magdalene iz prve polovice XIII stoljeća, koja je, neovisno o kasnijoj barokizaciji i požarima, ostala sačuvana do danas, svi drugi objekti iz srednjeg vijeka uslijed ratnih pustošenja i požara nestali su s površine tla. Upravo zbog toga oni su dragocjeni za proučavanje oskudne graditeljske baštine tog perioda, kada je današnja Čazma bila jedno od značajnijih mjesta u ovom dijelu savsko-dravskog interamnja.¹

Posljednji u nizu ovih nalaza ustanovljeni su početkom mjeseca studenog 1989. godine, prilikom manualnog iskopa kanala za priključak privatnog (pokretnog) ugostiteljskog objekta D. Ivšića na gradski vodovod. Kanal širine 50 cm, s dubinom iskopa od 80 cm, pružao se približno od središnjeg dijela zgrade Narodnog sveučilišta "Slavko Kolar" do istočnog krila zgrade DPO-općine. Pretežnim dijelom bio je položen na prostoru između zgrade DPO-općine i župnog dvora, smještenog u neposrednoj blizini crkve sv. Marije Magdalene.

U trasi kanala bile su iskopane i dvije šahte vel. 1 x 1 metar, od kojih je jedna zatrpana, a druga naknadno betonirana. Prema podacima radnika koji je vršio iskop, na dionici između

Izvod iz urbanističkog plana Čazme

Sl. 1.

Sl. 1 - Izvod iz urbanističkog plana Čazme

zgrade DPO-općine i župnog dvora, otkrivena su dva temeljna zida, unutar kojih se nalazila betonirana šahta (Sl. 1).² Zidovi su se pružali poprečno na smjer kanala, a bili su orijentirani u pravcu sjever-jug, tj. na potezu između župnog dvora i zgrade DPO. Širina svakog zida iznosila je oko 50 cm, a razmak između oba šest metara. Dubina temeljenja nije poznata, jer su uočeni neposredno iznad dna kanala, na 70 cm dubine. U gornjem dijelu bili su posve rastrošeni i pretvoreni u sipki vapnenac, vjerojatno djelovanjem oborinskih voda. Građeni su od grubo lomljenih manjih blokova vapnenca povezanih vapnom. Po načinu gradnje i nekim drugim pokazateljima mogu se pripisati periodu kasnog srednjeg vijeka.

U šuti kanala prikupljeno je više ulomaka kasnosrednjovjekovne keramike sive, crne i rjeđe crvenkaste boje. Pretežno su zastupljeni lonci s profiliranim rubovima, a iznimno i široke posude četvrtastog oblika s užim okruglim dnom. Identični oblici ovog tipa posuda nađeni su na obližnjem devastiranom srednjo-

vjekovnom utvrđenju, smještenom 100 m zapadno od crkve³ i u ulicama M. Novčića i S. Poznovije.⁴

Prilikom iskopa naknadno betonirane šahte, na dubini od 80 cm otkrivena su dva nepotpuno sačuvana kapitela stupa, izrađena od bijelog vapnenca. Kod nešto bolje očuvanog primjerka nedostaje dio baze, kao i cijeli gornji dio s abakom (Sl. 2). Čaška je okruglog oblika i ukrašena nizom kružno tekućih jezolikih listova, koji se prema gore lagano sužavaju. Svega 4,5 cm iznad cezure listovi se u središnjem dijelu kapitela radijalno granaju u dvije latice. Između njih po sredini je dosta istaknut hrbat okomitog lista koji se nastavlja prema abaku. Na nasuprotnim bočnim dijelovima čaške nalazi se također po jedna raširena latica, ali položena nešto niže od one u središnjem dijelu. Baza kapitela je pravilnog okruglog oblika s profilacijom širine 2 cm. Na vanjskoj strani uz rub plitkom žljebljenom linijom uklesan je krug, koji je jednom poprečnom ravnom linijom podijeljen u dva

Sl. 2. Kapitel stupa

Foto: V. Štrk

Sl. 3. Baza kapitela

Foto: V. Štrk

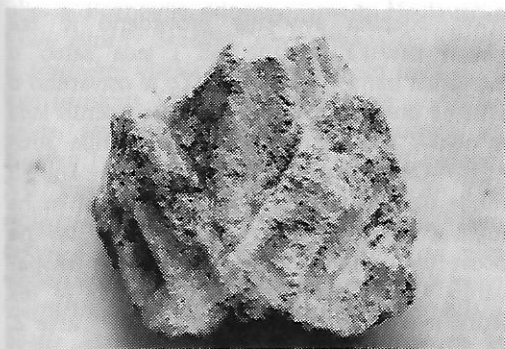
očito jednaka dijela (Sl. 3). Visina kapitela iznosi 14 cm, promjer baze je 17 cm, a promjer kruga na bazi 13 cm. Na drugom manjem i znatno oštećenijem kapitelu sačuvan je samo središnji dio čaške (Sl. 4). Način obrade čaške sličan je prethodnom primjerku, ali sa jače naglašenim okomitim hrptom lista između latica, koji se prema abaku nastavlja bočnim stožasto skupljenim jezikolikim listovima.

Pored ulomaka kapitela u šahti je na istoj dubini nađen jedan fragment sinterirane opeke ljubičastocrvene boje i jedan ulomak profiliranog klesanca od bijelog vapnenca, približno trapezastog oblika. Posebno je zanimljiv dio jednog stupa okruglog presjeka dužine 30 cm, čiji promjer potpuno odgovara promjeru kruga na bazi kapitela. Sukladnost ovih proporcija potvrđuje da su činili cjelinu, tim više jer je stup in situ otkriven svega 10 cm ispod kapitela.

Po svojoj kompoziciji ovi kapiteli pripadaju biljnom čaškastom tipu, kakvi do sada nisu nađeni u Čazmi. Prije toga slični oblici na području sjeverne Hrvatske bili su poznati samo iz kapele sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu. U pomanjkanju prostorno bližih nalazišta s takvim kapitelima, usporedbe su se tražile u sličnim primjercima cistercijske crkve u Kostanjevici.⁵ Novootkriveni primjerci, iako djelomično sačuvani, pokazuju dosta srodnosti s kostanjevičkim oblicima. One se ogledaju u sličnoj profilaciji baze i oblikovanju listova u gornjem dijelu čaške, te primjeni triju polukružno smještenih raširenih latica na čaški. Razlike su primjetne u visini grananja latica, koje na kostanjevičkom tipu dolazi u središ-

njem, a na čazmanskim u donjem dijelu. Na kostanjevičkom primjerku između raširenih latica je plići uzdužni žlijeb prema abaku, dok je na drugom, slabije sačuvanom kapitelu iz Čazme po sredini jedno naglašeno, također uzdužno položeno rebro lista. Po kompozicionoj shemi, sličnoj profilaciji baze i primjeni jedne latica na bočnim dijelovima čaške, mogu se usporediti s prvom i četvrtom varijantom polukapitela iz kapele sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu.⁶ Od medvedgradskih oblika razlikuju se u nekim detaljima; nemaju formirani pupoljak u sredini čaške, a jezikoliki listovi su uglavnom nešto dublji. Izvjesni dodirni elementi, ali znatno bliži kostanjevičkim i medvedgradskim kapitelima, mogu se naći u benediktinskom samostanu s crkvom sv. Egidija (Szent-Egyed) u Šomodvaru u Mađarskoj.⁷ U zidanom arhitektonskom ansamblu ovog samostana koji potječe iz prve polovice XIII stoljeća, na pet kapitela figuralnog tipa spojenih u cjelinu, primijenjena je slična profilacija baze s krugom uz rub. Donji dio čaške kapitela oblikovan je kružno položenim nizovima plitkih, okomitih jezikolikih listova.⁸

Sličnosti pronađenih kapitela, kao i jednog nalaza gotičkog svodnog rebra iz Čazme,⁹ koje Z. Horvat smatra jednim od najstarijih svodnih rebara u Hrvatskoj,¹⁰ s istorodnim primjercima iz Kostanjevice, sugeriraju slijedeće: kulturni utjecaji, a također i sami graditelji, mogli su doći u Čazmu upravo iz Kostanjevice. Veze s ovim gradilištem mogle su se uspostaviti tek nakon 1234. godine, kada je ovdje utemeljen samostan, čija je gradnja potrajala još desetak godina.¹¹ Utjecaj kostanjevičkog gradilišta nije

Sl. 4. Fragment kapitela

Foto: V. Štrk

kostanjevičkog gradilišta nije se mogao odraziti na crkvu sv. Marije Magdalene, jer je prema povijesnim izvorima sagrađena našto prije utemeljenja spomenutog samostana. Crkvu u Čazmi sagrađio je zagrebački biskup Stjepan II, zvan "solempnis homo",¹² vjerojatno 1232. godine kada je osnovao Novu Čazmu i utemeljio kaptol s 12 kanonika.¹³ U dosadašnjim istraživanjima ove crkve, a niti na drugim lokalitetima u Čazmi, nisu ustanovljeni kapiteli tog tipa, pa se nameće pitanje kakvom objektu su mogli pripadati. Pored ostalog, važnu ulogu u tom pogledu imaju relevantni povijesni izvori.

Biskup Stjepan II doveo je u Novu Čazmu dominikance i ovdje im sagrađio samostan i crkvu sv. Marije Magdalene.¹⁴ U historiografiji još uvijek nije razjašnjeno kada je ovaj samostan izgrađen, jer nije sačuvana isprava o njegovom osnutku. Također nije poznato kada su dominikanci došli u Čazmu. Povjesničar J. Buturac smatra da se to dogodilo sredinom XIII stoljeća, a kao prvi pisani trag njihove prisutnosti u Čazmi spominje ispravu pape Urbana IV iz 1264. godine.¹⁵ Kroničar Toma arhidakon navodi da je herceg Koloman, mlađi brat kralja Bele IV, nakon zadobivenih rana u bici s Mongolima na rijeci Šajo, umro u Čazmi i bio sahranjen u skrovitom mauzoleju samostana braće propovjednika.¹⁶ Direktni dokaz ovog vijesti splitskog kroničara je dio kamene nadgrobne ploče nađene 1859. godine,¹⁷ prilikom popravka južnog krila župnog dvora.¹⁸ Na ploči je bilo isklesano sano poprsje viteza u okopu s kacigom na glavi i natpisom: "HIC IAC . . ."

CHOLOMANUS R. ANNO MCCXL'I C. . ."¹⁹

Prilikom istraživanja crkve sv. Marije Magdalene koja je vodio Z. Filipec, pretpostavilo se da su na južnom kraku transepta bila vrata prema samostanu.²⁰ Njegov položaj na prostoru s južne strane crkve potvrđuju prije svega ostaci dvaju temeljnih zidova u trasi kanala, dok primjerci kapitela dokazuju sakralni karakter tog objekta. Tome u prilog išli bi i nalazi kasnosrednjovjekovne keramike, kao i keramički fragmenti iz istog perioda, prikupljeni kod iskopa temelja za zgradu DPO-općine u ljeto 1978. godine.²¹ Krucijalni dokaz u tom smislu svakako je nalaz nadgrobne ploče Kolomana, otkrivene kod južnog krila župnog dvora, samo 15-ak metara sjevernije od trase kanala. Samostan je očigledno bio tlocrtno tako disponiran da se nadovezivao na južni krak transepta crkve nekim prolazom. Ova okolnost mogla bi potvrditi mišljenje Z. Horvata kako je crkva građena od svetišta prema zvoncima, a tek zatim je na nju priključen samostan.²² Prema navedenim podacima zauzimao je prostor od jugoistočnog dijela crkve do uključivši zgradu župnog dvora, te prostor između crkve i zgrade DPO-općine. Pokretni arheološki nalazi ukazuju da se mogao prostirati i na lokaciji ove zgrade, a moguće i RO "Komunalije" (Sl. 1).

S obzirom da je samostan građen od svetišta prema ulazu crkve, ostaci temeljnih zidova s nalazima kapitela očigledno pripadaju njegovom zapadnom dijelu, koji shodno tome predstavlja posljednju etapu gradnje. Prema analogiji kapitela s Kostanjevicom, proizlazi da je njegov zapadni segment građen nakon 1234. godine, ali svakako je završen prije 1241. Ovaj zaključak temelji se i na analogijama kapitela s Kostanjevicom, koja je utemeljena citirane godine, pa stoga uzajamne veze prije tog datuma nisu mogle biti uspostavljene. Pošto su dominikanci došli u naše krajeve 30-ih godina XIII st.,²³ a u Čazmu ih je doveo zagrebački biskup Stjepan II, nameće se pitanje da li je cijeli samostan izgrađen u navedenom intervalu. U vezi toga teško je dati decidirani odgovor, ali postoji i mogućnost da je na ovom prostoru nekada bio samostan premonstrata,²⁴ koji su dominikanci mogli preuzeti za svoje

potrebe. Ostaci temeljnih zidova s kapitelima možda potječu iz refektorija samostana, što je samo pretpostavka koju treba provjeriti arheološkim iskopavanjem. U odnosu na crkvu, treba napomenuti da je u vremenu između 1232. i 1241. godine bila isključivo jednobrodna kasnoromanička građevina s dva zvonika i ravnim stropom lađe, koja, kao i svetište i kapele, nije tada bila svodena.²⁵ Ovaj period njezine arhitekture može se nazvati "predtatarska faza" gradnje, ali je crkva po mišljenju J. Stošića građena možda nekoliko decenija ranije.²⁶

Već je ranije navedeno da kapiteli iz ovog dijela samostana imaju dosta sličnosti s onima iz kapele sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu. Prema D. Miletiću, između crkve sv. Marije Magdalene i medvedgradske kapele postoji više dodirnih točaka, na osnovu čega je pretpostavio da su ovu kapelu mogli graditi i majstori iz Čazme.²⁷ Njegovo mišljenje uvjerljivo dokazuju čazmanski tipovi kapitela. Odstupanja od medvedgradskih oblika u načinu oblikovanja čaške može se objasniti angažiranjem više majstora na njihovoj izradi.²⁸ Na relaciji Kostanjevica - Čazma - Medvedgrad različiti modaliteti oblikovanja čaški posljedica su variranja i daljnjeg usavršavanja motiva od istih grupa graditelja.

Pored ovih kapitela, ulomci sakralne arhitektonske plastike gotičke provenijence nađeni su i na srednjovjekovnom utvrđenju u Čazmi. Desetak ovih primjeraka pohranjeno je u Zavičajnom muzeju koji se nalazi na sjeveroistočnom dijelu tvrđavskog prostora (Sl. 1). Među ulomcima koji bi mogli pripadati dijelovima šiljastog luka, svodnih rebara i portala, posebno je značajno jedno ranogotičko svodno rebro s profilacijom u obliku koštice badema i sa zaliscima (bilj. 10). Porijeklo, odnosno, točno mjesto njegovog nalaza dosad nije riješeno. Dok A. Horvat nije posve sigurna da potječe iz crkve sv. Marije Magdalene,²⁹ Z. Horvat pretpostavlja upravo suprotno i navodi da vjerojatno potječe sa svoda svetišta ili transepta.³⁰ Budući da ga je datirao oko 1230. godine, a zbog činjenice da crkva u "predtatarskoj fazi" gradnje nije bila svodena niti u jednom segmentu, očigledno ne može pripadati ovoj

crkvi. Njezino svodjenje provedeno je tek nakon tatarske najezde, ali i tada samo u kapelama transepta i svetištu. To je ostvareno u vrijeme obnove crkve dodavanjem bočnih lađa u obliku bazilikalne dvorane s ravnim stropom.³¹ Ostali primjerci sakralne plastike koji su ranije navedeni, po N. Prosen otkriveni su na jugozapadnom dijelu utvrđenja,³² ali im ne posvećuje pažnju u svojem izvještaju o iskopavanju. Od svih primjeraka publicirala je tek jedno svodno rebro od pečene gline,³³ koje Z. Horvat opisuje kao kasnogotičko i datira ga u početak XV stoljeća.³⁴ Prema drugim podacima, ovi primjerci gotičke sakralne plastike nađeni su na mjestu Spomen-kosturnice prilikom njezine izgradnje.³⁵ Neovisno o različitim podacima o točnom mjestu njihova nalaza, nesumnjivo potječu s tog utvrđenja.

U vezi iznesenog postavlja se problem kojem sakralnom objektu su mogli pripadati. Po J. Buturcu,³⁶ u povijesnim izvorima pored kaptolske crkve sv. Duha, navedene u fundacijskoj ispravi biskupa Stjepana II,³⁷ te sv. Marije Magdalene, u Čazmi je u razdoblju kasnog srednjeg vijeka postojala još samo kapela ili crkva sv. Ivana i kapela uz hospicij sv. Kuzme i Damjana. Crkva sv. Duha stajala je na današnjem groblju,³⁸ gdje su na njegovom središnjem dijelu otkriveni kasnosrednjovjekovni keramički nalazi, a kod iskopa grobnih jama i podzemne bolte zidane opekama, s metalnim lijesovima. Kapela sv. Ivana Evandeliste po J. Buturcu također je bila na groblju,³⁹ što je malo vjerojatno, jer na tom prostoru nisu mogle biti obje građevine. Ova kapela je najvjerojatnije stajala na prijevoju brijega prema susjednom selu Grabovnici, odnosno danas na periferiji ulice S. Poznovije (položaj "Jandrije"). Ovdje su u poratnom razdoblju kod gradnje ceste otkriveni jaki temeljni zidovi s mnoštvom skeleta pokojnika, što ukazuje na grobljansku kapelu. Rekognosciranjem tog područja za vrijeme gradnje nogostupa uz cestu u 1989. godini ustanovljeni su rijetki keramički fragmenti iz kasnog srednjeg vijeka, koji potvrđuju ove ranije nalaze. Prepozitura, odnosno kaptol, morao je biti uz crkvu sv. Duha, koja je moguće stajala na mjestu Hale za remont RO "Čazmatrans" u

ulici S. Poznovije, odnosno između Moslavačke i ove ulice.⁴⁰ Središnji dio čazmanskog naselja u srednjem vijeku vjerojatno je bio upravo na tom prostoru. Od sakralnih objekata preostaje, dakle, samo kapela ili crkva uz hospicij sv. Kuzme i Damjana, koji je osnovan u početku XV stoljeća,⁴¹ a po J. Adamčeku u XIV stoljeću.⁴² Svi navedeni sakralni objekti, osim crkve sv. Marije Magdalene, nalaze se više stotina metara istočnije od utvrđenja, pa je malo vjerojatno da njegova sakralna plastika potječe odatle. Iz povijesnih izvora poznato je da je Čazma bila rezidencija zagrebačkih biskupa sve do dolaska Turaka, smještena na ovom utvrđenju.⁴³ Pošto je crkva sv. Marije Magdalene bila redovnička, a sv. Duha kaptolska i ujedno župska za središnji dio čazmanskog naselja, može se pretpostaviti da je za potrebe stanovnika i biskupa na utvrđenju morala postojati neka kapela. Svakodnevne vjerske potrebe vjerojatno nisu obavljane u crkvi sv. Marije Magdalene, a zbog veće udaljenosti niti u crkvi sv. Duha. Prema iznesenim podacima, to bi zasad mogla biti jedino kapela sv. Kuzme i Damjana, koja je neovisno o hospiciju, mogla nastati u prvoj polovici XIII stoljeća. Na ovu pretpostavku upućuje i ranogotičko svodno rebro. Ova, zasad hipotetička kapela, mogla se nalaziti na jugozapadnom prostoru utvrđenja. Lokacija Spomen-kosturnice je isključena, jer su kod iskopa temelja ovdje otkriveni ostaci bunara vel. cca 1 x 1 m, od blokova kamena.

Takva kapela, ukoliko se naknadnim istraživanjima dokaže njezino postojanje na utvrđenju, mogla je biti uzor po kojem je nešto kasnije, uz čazmanske graditelje, sagrađena kapela sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu.

Sistematska arheološka iskopavanja i daljnja povijesna i druga istraživanja, posebno crkve sv. Marije Magdalene, svakako bi unijela više svjetla u ovu problematiku, a time i pridonijela boljem poznavanju početaka urbanizacije Čazme u periodu njezinog nastanka kao naselja.

Bilješke:

1. V. Hermanović, Geografski razvoj Čazme, Čazma u prošlosti i danas (1226-1976), zbornik, Čazma 1979, str. 18-22.

2. Na tehničkoj izvedbi izvoda urbanističkog plana zahvaljujem se Mihalić Zdravku iz Ureda za katastar i

geodetske poslove općine Čazma.

3. N. Prosen, Arheološko iskapanje tvrđave u Cazmi, Ljetopis JAZU, knj. 64, Zagreb 1960, str. 224, sl. 14 (dalje: N. Prosen, 1960).

4. V. Štrk, Noviji srednjovjekovni nalazi u Cazmi, Muzejski vjesnik 12, Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske, Bjelovar 1989, str. 33-34, bilj. 4 (dalje: V. Štrk, 1989).

5. D. Miletić - M. Valjato-Fabris, Kapela sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, Prilog 1. uz broj 12/1986, Zagreb 1987 (dalje: D. Miletić-M. Valjato-Fabris, 1987).

6. D. Miletić - M. Valjato-Fabris, 1987, str. 31-32, sl. 38-41; str. 34, sl. 45.

7. B. Kornel, Masodik jelentes a Somogyvári bencés apátság feltárásról (1974-1975), Somogyi Múzeumok közleményei 1975, Kaposvár 1975, str. 191-207, sl. 49.

8. M. Kálmán, Az Árpád-kori Somogy Francia kapcsolatairól, Somogyi Múzeumok közleményei VI/2. különlönyomat, Kaposvár 1983, str. 27-30, T. II, 6; T. III, 1.

9. D. Miletić - M. Valjato-Fabris, 1987, str. 51.

10. Z. Horvat, Profilacije gotičkih svodnih rebra, PERISTIL br. 12-13, Zagreb 1969-1970, str. 43, sl. 1 (dalje: Z. Horvat 1970); Isti, Strukture gotičke arhitekture, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Knjiga XLVII, Zagreb 1989, str. 74, sl. 117; str. 140, sl. 280/1/2/3 (dalje: Z. Horvat, 1989).

11. D. Miletić - M. Valjato-Fabris, 1987, str. 53.

12. I. K. Tkalčić, Povijesni spomenici zagrebačke biskupije XII i XIII stoljeća, Zagreb 1874, vol. II, str. 5-6 (dalje: I. K. Tkalčić, 1874).

13. I. K. Tkalčić, O. c., vol. I, Zagreb 1873, str. 68-72; J. Buturac, Iz povijesti čazmanskog Kaptola, zbornik Čazma, Čazma 1979, str. 68 (dalje: J. Buturac, 1979); N. Klaić, Povijest Zagreba, Knjiga prva, Zagreb 1982, str. 321 (dalje: N. Klaić, 1982).

14. N. Klaić, 1982, str. 322.

15. J. Buturac, 1979, str. 75-76.

16. Toma arhidakon, Kronika, Split 1977, str. 139.

17. A. Horvat, O crkvi sv. Marije Magdalene u Cazmi, zbornik Čazma, Čazma 1979, str. 146 (dalje: A. Horvat, 1979).

18. Podatak o mjestu i okolnostima nalaza postoji u arhivi Arheološkog muzeja u Zagrebu (Sekcija za bivši kotar Čazma).

19. Drugačiju transkripciju teksta vidi kod: D. Miletić - M. Valjato-Fabris, 1987, str. 54.

20. Z. Horvat, Dominikanska crkva u Cazmi, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 2/1980, Zagreb 1980, str. 5 i 9, sl. 2 (dalje: Z. Horvat, 1980).

21. Keramički materijal sa zgrade DPO-općine, kao i nalazi iz kanala pohranjeni su u Zavičajnom muzeju Čazma.

22. Z. Horvat, 1980, str. 7.

23. O. c., str. 10-11.

24. J. Buturac, 1979, str. 75.

25. Z. Horvat, 1980, str. 5 i 9.

26. Usmeni podatak prof. J. Stošića.

27. D. Miletić - M. Valjato-Fabris, 1987, str. 51-53.

28. O. c., str. 31.

29. A. Horvat, 1979, str. 141.

30. Z. Horva, 1980, str. 6; Isti, 1989, str. 141.

31. O. c., str. 9-10. Po J. Stošiću, svodenje crkve provedeno je u dvije faze, vjerojatno obje u toku druge polovice XIII stoljeća (usmeni podatak).
32. N. Prosen, 1960, str. 220, sl. 2.
33. O. c., sl. 6.
34. Z. Horvat, 1970, str. 47, sl. 23.
35. Fototeka Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Inv. br. 19851-19868.
36. J. Buturac, 1979, str. 75.
37. I. K. Tkalčić, 1873, vol. I, str. 68-72.

38. A. Horvat, 1979, str. 141.
39. J. Buturac, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine JAZU, knj. 59, Zagreb 1984, str. 94.
40. V. Strk, 1989, str. 34, bilj. 4.
41. J. Buturac, 1979, str. 74.
42. J. Adamček, Vlastelinstva Cazma, Ivanić i Dubrava u srednjem vijeku, zbornik Cazma, Cazma 1979, str. 84, bilj. 19. (dalje: J. Adamček, 1979).
43. J. Buturac, 1979, str. 68, 73-74; J. Adamček, 1979, str. 84.

Josip VIDOVIĆ, Muzej Međimurja Čakovec

Osvrt na jedan brončani nalaz antike i antičku urbanizaciju područja Međimurja

U Muzeju Međimurja u arheološkom odjelu čuvaju se antički predmeti od bronce (T. I, 1-18) bez preciznijih podataka o nalazu. Predmeti su prema sumarnim podacima otkupljeni na otpadu u Čakovcu.¹

Bez obzira na okolnosti nalaza, svi predmeti pripadaju konjskoj opremi, ili pak opremi kola. Predmeti su dobro ušćuvani, muzejski su očišćeni,² a dosad nisu publicirani. Ukrasni okov sa parom delfina (T. I, 1) u heraldičkom stavu, omiljeni je motiv carskog Rima. Prikaz delfina nalazimo i na rimskoj nadgrobnoj steli³ iz Čakovca,⁴ u trokutastom dijelu izvan zabata, gdje su delfini simetrično postavljeni sa prikazom hypokampa riječnog božanstva.⁵ Rasprostranjenost ovih božanstava možemo pratiti na čitavom teritoriju Panonije, Norika, Italije, Germanije, Mezije i Dalmacije, gdje, sa ostalim božanstvima Rima, čest su prikaz na gotovo svim predmetima materijalne i duhovne kulture Rimljana. Ostali predmeti ovog nalaza (T. I, 2-18) zakovice, alke, zaptivači, privjesci, te ukrasni predmeti životinjskog svijeta prepoznatljivi su kao ornamentika konjske opreme, životinje koja je u carskom Rimu predstavljala značajan činilac u životu gotovo svakog Rimljana, te je kao nalaz rasprostranjena na čitavom teritoriju rimskog carstva. Šteta je u nedostatku šire informacije o nalazu, te zasad ovaj nalaz potvrđuje konstataciju bogato ras-

prostranjene rimske kulture na prostoru Međimurja, sa velikim brojem slučajnih nalaza.⁶

Obilaskom terena dosad je na ovom prostoru registrirano petnaestak antičkih lokaliteta, bilo da se radi o antičkom naselju, rimskoj nekropoli, gospodarskim ili vojnim objektima, te ostavama novca.⁷ Što se pak tiče osvajanja prostora, kojemu već Rimljani daju naziv "Insullo Muro-Dravanus" ono teče brzo, kao i urbanizacija tog prostora. Naseljavanje rimskog stanovništva počinje već u 1. st. n.e. i traje sve do barbarskih prodora u 4. st. i početkom 5. st. n.e. Dokaze o rimskoj prisutnosti na ovom prostoru pružaju ne samo materijalni ostaci pokretne arheološke građe, već i pisani antički izvori, koji nam daju osnovne, a često i prve podatke o stanovništvu i društvenim prilikama. A. Mayer⁸ koji donosi Plinijev tekst u originalu, smješta pleme Sereta uz Dravu, odnosno na područje Međimurja, što u svom tekstu osporava Soproni,⁹ smatrajući da se u Plinijevom navodu *civitates* izvode navodi imena pojedinih plemena, u čijim središtima kasnije nastaju gradske aglomeracije. Rimski Poetovio smatra centrom plemena Sereta. Slovenski pak arheolozi antički grad Halicanum lociraju u Prekmurju na nalazište Dolga Vas kod Lendave.¹⁰ Soproni smatra da je Halicanum bio centar Serapila i kao takav *civitates*